

Kliimaministri käskkirja „Toetuse andmise tingimuste kehtestamine ning 2023–2026 tegevuskava ja eelarve kinnitamine kaevandamisega ja põlevkivi töötlemisega seotud keskkonnaprobleemide lahendamiseks Ida-Virumaal“ muutmise käskkirja eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

Eelnõu kohaselt pikendatakse käskkirjaga kliimaministri 2.11.2023 käskkirja nr 446 „Toetuse andmise tingimuste kehtestamine ning 2023-2026 tegevuskava ja eelarve kinnitamine kaevandamisega ja põlevkivi töötlemisega seotud keskkonnaprobleemide lahendamiseks Ida-Virumaal” lisas 1 sätestatud abikõlblikkuse perioodi.

Eelnõu ja selle seletuskirja koostasid Kliimaministeeriumi maavarade osakonna nõunik Liina Ordlik (e-post: liina.ordlik@kliimaministeerium.ee, tel 625 1143), finantsosakonna sihtfinantseerimise nõunik Kairi Toiger (e-post: kairi.toiger@kliimaministeerium.ee, tel: 626 2931), õigusosakonna jurist Rene Lauk (e-post: rene.lauk@kliimaministeerium.ee, tel: 626 2948).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb ühest punktist, millega pikendatakse käskkirja abikõlblikkuse perioodi.

Toetust eraldatakse Eesti riigi 2023.–2026. aasta eelarve strateegiaprogrammi „Keskkonnakaitse ja -kasutus“ meetme „Ringmajanduse korraldamine“ tegevuse „Maapõueressursside kasutamise ja kaitse korraldamine“ eesmärgi saavutamiseks. Maakasutuse jätkusuutlikkuse edendamiseks tuleb tagada kaevandatud alade korrastamine, sealhulgas korrastatakse vanad mahajäetud karjäärid, vanade kaevanduste varingud ning vajumid, mis võivad olla ohtlikud nii inimestele kui ka keskkonnale ja takistavad maa otstarbekat kasutamist. Projekt otseselt panustab meetme eesmärgi saavutamisse.

Toetatavad tegevused on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1056, 24. juuni 2021, millega luuakse Õiglase Ülemineku Fond, artikli 8 punkti 2 alapunktis i kirjeldatud abikõlbliku tegevuse liigiga: investeringud mahajäetud tööstusalade taastamisse ja saastest puhastamisse, maapinna korrastamisse ning sealhulgas vajaduse korral rohelise taristu ja sihtotstarbe muutmise projektidesse, võttes arvesse põhimõtet „saastaja maksab“. Suletud altkaevandatud alade ja mahajäetud karjääride korrastamistööde teostamiseks alade valikul ja piiritlemisel lähtutakse maapõueseaduse § 93 lõikest 5, s.t. töid teostatakse aladel, kus kahju hüvitamise kohustus on riigil.

Toetatavate tegevuste valimiseks kasutatavad valikukriteeriumid ja meetodikad vastavad Vabariigi Valitsuse 12. mai 2022. a määruse nr 55 „Perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakenduskavade vahendite andmise ja kasutamise üldised tingimused” (edaspidi ühendmäärus) §-le 7.

Seirekomisjoni poolt kinnitatud valikukriteeriumi „projekti kooskõla valdkondlike arengukavadega“ täitmise tagab valdkondliku strateegiadokumendina põlevkivi kasutamise riiklik arengukava ning toetuse panustamine Eesti 2035 sihti.

Käskkirja muudatusega pikendatakse abikõlblikkuse perioodi kuni 2027. aasta lõpuni.

Abikõlblikkuse perioodi pikendamise vajadus on tingitud tegevuste põhjalikuma planeerimise vajadusest. Käskkirjalised tegevused on mahajäetud karjääride taastamine ja põlevkivi

kaevandamisega seotud varingaukude korrastamine maastikel. Ajas on nii karjäärid kui varingaugud pidevas muutumises, osaliselt loodus taastab inimeste tekitatud kahju ja osaliselt tekib maapinna varinguid juurde. Seetõttu on vahetult enne ehitustööde hangete välja kuulutamist tarvis läbi viia täiendavad uuringud karjääride ja varingaukude hetkeolukorra ja taastamise/korrastamise prioriteetsuse määramiseks. Meetme tulemuse saavutamiseks on vaja karjäärid korrastada ja varingaugud taastada.

Karjääride seisundi uuringu hange on läbi viidud ja lepingu sõlmimise ootel. Korrastamine jääb aastasse 2027, millise hanke saab välja kuulutada kohe pärast seisundi uuringu tulemuse selgumist. Uuringu hankest selgub, millises mahus on projekti arvatud 12 karjääri vaja taastada. Korrastamistegevustega saab alustada juba 2026 sügisel kui on selgunud karjääride seisund, kuid põhitegevus jääb aastasse 2027, sest mõistlik on tegevusi teha pärast talveperioodi kuna lume sulamine tekitab sageli muudatusi looduses/maastikel.

Varingaukude korrastamise hange on käesoleval ajahetkel ette valmistatud ja ootab väljakuulutamist 100 varingaugu korrastamiseks, kuigi tegelikult on teada ca 1300 varingauku. 223 varingaugu uuring on tehtud, 100 hinnati neist kas väga ohtlikuks (A kategooria) või ohtlikuks (B kategooria). 61 auku hinnati uuringu hetkel keskmiselt (C kategooria) ohtlikuks, kuid nende seisund muutub ajas kiiresti ja ohtlikkus kasvab iga päevaga. Uuring tehti sügisel 2025 ning tuleb arvestada asjaoluga, et varingaugud, kui need pole korrastatud, on ilmastiku tõttu pidevas muutumises ja nende seisund võib pärast lume sulamist olla ohtlikum kui varem. 2021. aastal koostati varingaukude korrastamise tüüpprojektid ning uuringu tulemusel määrati igale uuritud varingaugule korrastamiseks sobilik tüüpprojekt. Korrastamise lepingusse minnakse tingimusega, et ehitaja võib määratud tüüpprojekti muuta kui reaalne vajadus on muutunud. 100 A ja B kategooria varingauku lähevad väljakuulutatava hanke raames korrastamisele, 61 C kategooria auku ootavad rahastamise võimalust.

Lisaks on allmaakaevandamisest tingitud maapinna vajumistega tekitatud kahju hoonetele, milliste kahjusid on samuti riigil kohustus likvideerida.

3. Käskkirja vastavus ELi õigusele

Eelnõu aluseks on perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakendamise seadus ja selle alusel antud õigusaktid, mis omakorda on kooskõlas vastava ELi õigusega.

Käskkirja eelnõu on muuhulgas kooskõlas järgmiste (EL) määrustega:

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2021/1060, 24. juuni 2021, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfond+, Ühtekuuluvusfondi, Õiglase Ülemineku Fondi ja Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisapoliitika rahastu suhtes kohaldatavad finantsreeglid (ühissätete määrus);
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2021/1056, 24. juuni 2021, millega luuakse Õiglase Ülemineku Fond.

Euroopa Liidu määrused on Eestile otsekohalduvad, mistõttu eelnõus nimetatud ülesannete täitjal tuleb juhendada neist otse, arvestades eelnõus ja selle alusel antavatest Vabariigi Valitsuse määrustes sätestatud.

4. Käskkirja mõju

Käskkirjaga reguleeritaval meetmel on positiivne mõju seatud eesmärkide saavutamiseks, sest täpsustatakse toetuse andmise tingimusi.

5. Eelnõu koostamine

Eelnõu koostati eelnõude infosüsteemi EIS kaudu Rahandusministeeriumi, Euroopa Komisjoniga ja perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika rakendamise seirekomisjoni liikmetega ning Riigi Tugiteenuste Keskusega, Ida-Virumaa õiglase ülemineku protsessi juhtkomisjonile.